

CORESPONDENȚĂ DE LA ROMÂNII DIN SECUIME ÎN „GAZETA TRANSILVANIEI“ DIN 1889

Vasile Lechințan
Octavian Gr. Zegreanu

Correspondența românilor din secuime, publicată în presa din a doua jumătate a secolului trecut, dezvăluie modul în care ei erau conexați la viața societății românești transilvănene, al cărui standard erau în epocă mai ales publicațiile importante ale conștiinței și pedagogiei neamului nostru, printre care „Tribuna“ și „Observatorul“ de la Sibiu, „Gazeta Transilvaniei“ de la Brașov, „Federațiunea“ de la Pesta și altele.

Dacă din alte zone ale Transilvaniei corespondența „inteligenței“ române din epocă este dominată de luări de atitudine curajoase în problemele social-politice naționale, ne așteptăm, firește, ca adresele din secuime să fie mai prudente, dat fiind ponderea mai mică a românilor în zonă și inevitabila teamă de represalii din partea autorităților secuiești. Teamă justificată, de vreme ce într-un memoriu trimis Mitropoliei de la Sibiu, preotul ortodox N. Puianu din Dobolii de Jos - pe care-l găsim într-o corespondență trimisă „Gazetei“ din 1889 - spunea: „Știți cu câtă vehemență am fost atacat de presa ungurească pentru energia cu care mi-am îndeplinit dorința și misiunea de preot. Vă este cunoscut că am fost atacat în locuința mea noaptea și numai prezenței de spirit pot mulțumi că n-am fost asasinat cu familie cu tot“. Dezvăluie apoi cum a fost supus la persecuții crâncene, acționat în justiție, i-au fost aruncate în aer cu explozibil, într-un mod de-a dreptul terorist, „edificiile economice parohiale“, care au ars complet împreună cu avutul său¹.

În „Gazeta Transilvaniei“ din 1889² o corespondență din Dobolii Inferiori (azi Dobolii de Jos, jud. Covasna), este semnată chiar de preotul N. Puianu, intitulată *Dare de seamă și mulțămită publică*. Era raportul său, făcut public, despre colecta de bani pentru construcția bisericii ortodoxe române din localitatea în care funcționa ca preot. Cunoaștem din memoriul sus-amintit că el a făcut numeroase demersuri pentru adunarea de fonduri necesare ridicării bisericii și școlii din satul pe care-l păstora, unde „poporului credincios i s-a răpit cel mai scump tezaur ce poate avea în lume - limba maternă“ și unde „poporul, izolat de frații săi de un sânge, este hulit, persecutat și descurajat“, iar pentru a se lepăda de credința sa românilor li se făceau zilnic promisiuni că vor fi scutiți pe 20 de ani de contribuție și „vor primi și moșii pentru folosirea uzufructului gratis“, sau chiar cu o taxă mică, nefinsemnată. Arată cum „germanii din Austria și Germania colectau sume enorme pentru sașii din Ardeal“, francezii pentru conaționali lor din Alsacia și Lorena, ungurii pentru conaționali lor din România și că este convins de faptul că „și bărbații conducători români, cu noblețea lor înnăscută, nu vor fi indiferenți față de poziția și existența periclitată a fraților lor de un sânge și credință, care în izolațiunea lor sunt amenințați cu totala nimicire și, suspinând, strigă după ajutor“. Într-adevăr, așa cum reiese din corespondența trimisă „Gazetei“, mulți români au donat, din puținul pe care-l aveau, pentru ridicarea bisericii din Dobolii de Jos. Arată cum a primit, de la „locurile înalte bisericești“, permisiunea „de a putea apela la mărînimozitate

fraților lor de sânge și de credință, ca prin contribuții benevole să se poată ridica biserica, singurul azil al poporului nostru din acest ținut“. Astfel au fost făcute donații mai importante: Manole I. Diamandi¹ - comerciant din Brașov (100 florini) și frații Stănescu (50 florini).

„În 23 iulie a.c. - scrie N. Puianu - într-o excursiune anume întreprinsă, domnul inginer Constantin Davidescu, cu stimabila soție, doamna Sevastia Davidescu, născută Mureșianu, asociați și de alți domni notabili de la Băile din Vâlcele (Előpatak), cercetându-ne, au rămas adânc mișcați de situația critică în care a ajuns comuna noastră bisericească, căreia numai în anii trecuți i s-au nimicit supraedificările prin focul pus, care aztăzi c închisă și biserica, singura mângâierea ce o avea poporul nostru mult cercat din acest ținut. Prea stimabila doamnă Davidescu, ajutată de vrednicul său soț și de alți domni mărinimoși, cu noblețea înnăscută adevăratei femei române - care în toți timpii, între toate împrejurările, a știut să-și valideze influența și activitatea ei, când au reclamat interesele comune ale poporului din sânul căruia a eșit - a sărit în ajutorul comunei noastre bisericești, întreprinzând o colectă între oaspeții băilor din Vâlcele și adunând suma considerabilă de 118 florini 76 creițari în favorul nou edificăndei noastre biserici“. Printre cei care au mai contribuit la această colectă au fost și: N.F. Negruțiu⁴ - redactor din Gherla; Petre Pipoșu⁵ din Târgu Mureș, C. Davidescu din Slatina, lt. Băbeanu din București, Iosif Romanu⁶ - avocat din Oradea, Ștefan Stoicescu - profesor din București, Nicolae Măneguț - preot ortodox român din Poiana (lângă Săliște) etc. O altă colectă s-a făcut în Satulung, la biserica nouă, unde numeroși locuitori au contribuit cu sume între 10 creițari și 3 florini. Preotul N. Puianu scrie în încheiere: „Cu mulțumiri doamnei Sevastia Davidescu, născ. Mureșianu, care, pătrunsă de poziția noastră critică, n-a cruțat osteneala, nici măcar în timpul când a venit să-și caute de sănătatea sa și a familiei sale, ci bătând la ușile inimilor generoase și umane, a contribuit mult la ajungerea scopului nostru sfânt. Binefacerea dârsei și a celor cari i-au dat ajutorul va fi cu litere de aur înscrisă în analele comunei noastre bisericești și sute de suflete vor înălța rugăciuni la tronul Tatălui ceresc, pentru sănătatea, fericita și îndelungata viață a dânzei și a nobilei sale familii.

Asemenea, preaveneratul domn Diamandi I. Manole, comerciant în Brașov, ajutorul și sprijinitorul tuturor întreprinderilor salutare, care la toate ocaziunile, între toate împrejurările, a stat în frunte cu cuvântul și fapta, dând și de astă dată, împreună cu prea stimatului domn Nicolae F. Negruțiu și frații Stănescu, exemplul și impuls la exercitarea carității creștinești, primească și pe această cale adâncă mulțumită pentru jertfa adusă pe altarul sacru al bisericii și națiunii sale.

Dumnezeul părinților noștri să răsplătească tuturor generoșilor contribuitori însuțită și înmiiță. Dea cerul ca exemplul dat de dâșșii să afle mulți imitatori, căci numai generositatea fraților noștri de sânge și credință ne pot salva din poziția critică în care ne aflăm“.

Prin corespondența inimosului preot N. Puianu, care-l dezvăluie drept un om adevărat, un iluminist al veacului al XIX-lea, un luptător patriot într-un mediu dramatic pentru românii din secuime, „Gazeta Transilvaniei“ aduce în cunoștința publică problemele naționale românești din acest colț al Ardealului.

Din păcate, într-un mod cam neadecvat, „Gazeta Transilvaniei“ aduce în prim planul conștiinței publice un alt aspect al vieții românești din secuime⁷. La 6/18 noiembrie 1889, Dimitrie Coltofeanu, protopopul ortodox din Brețcu, trimitea un drept la replică „Gazetei“, care a publicat în nr.228 din 1889 „niște informațiuni privitoare la școala română confesională din Augustin, prin care se ridicau unele învinuiri în contra părintelui Coltofeanu“. Redacția l-a provocat în acest număr pe protopopul Coltofeanu „să arate adevărată stare a lucrului“. Înainte de a publica răspunsul protopopului, „Gazeta“ arată că de fapt nu se

trimite „o lămurire obiectivă, ci o lungă cazanie plină de ofense la adresa noastră. Cu toate că nu eram datori nici după lege, cu care ne amenință domnia sa, a-i primi un răspuns așa de lung și ofensator, care nici nu se ține de obiect, ne-am hotărât a-i publica această curiozitate stilistică a d-sale în întregul ei, fiindcă îl caracterizează mai bine decât orice răspuns din parte-ne“. Iată deci un conflict deschis, din păcate, dintre fruntașul spiritual al românilor dintr-o zonă atât de sensibilă pentru viața națională românească și redactorii „Gazetei“. Pentru noi, decizia „Gazetei“ de a publica integral scrisoarea protopopului este un mare câștig, pentru că putem cunoaște nu numai caracterul protopopului ci și unele realități istorice ale zonei. Ce scrie preotul protopop Dimitrie Coltofeanu? Că „reînturnat acasă din vizitațiunea întreprinsă tract“ a găsit o scrisoare a învățătorului Alexandru Bucșa „din Agoștin“ („Gazeta“, într-o notă îl muștră: „Agoștin sau Augustin, părinte protopoape? Las-că are cine să maghiarizeze numele, nu le mai maghiariza și sfinția ta.“), care l-a avertizat asupra articolului din Gazetă (nr.228 din 11/23 octombrie 1889), intitulat *Uneltiri în contra școalelor și bisericei românești*. Era învinuit pentru închiderea școlii confesionale din Augustin, de sub inspectoratul său, deoarece nu și-ar fi „împlinit datorința oficială de a alerga în fața locului spre a mântui școala“ până când învățătorul nu-i trimite cei 2 florini cu care i-ar mai fi dator, din cei 15 promiși în total. Chiar învățătorul a trimis însă un răspuns „Gazetei“ la aceste „scornituri nedemne de a afla loc în coloanele unui ziar serios“ - scrie Coltofeanu, și a constatat că articolul respectiv, „în întregul său cuprins este fals, conține tot deodată o vătămare dintre cele mai dejositoare la adresa mea“. A așteptat să se publice răspunsul învățătorului, dar nu a fost publicat. (Redacția scrie într-o notă că a așteptat „deslușiri“ de la protopopul Coltofeanu, nu de la învățător, care afirmă că nu i-a cerut bani, iar protopopul „mărtuisește însuși mai la vale că i-a cerut“). Coltofeanu cere permisiunea de a face „în numărul cel mai de aproape al prețuitului d-voastră ziar“ unele precizări, și anume că școala din Augustin nu a fost închisă de inspectorul regesc și că în ea funcționează învățătorul Alexandru Bucșa. Spune apoi că înainte de a fi intrat el în funcția de protopop, „se începuse în comuna Augustin ridicarea unei școli confesionale, care s-a adusu numai sub acoperiș după cum se află și astăzi, însă fără nici un plan aprobat de autoritatea superioară bisericească. Fiind atunci în acea comună română comitetul parohial confundat cu cel comunal [redacția scria într-o notă: „lucru de neexplicat“] și judele cu episcopul, s-a manipulat cu banii așa că judele comunal neputându-și da socoteala, a pus în sarcina edificiului școlar peste 500 fl. v.a. pe cari oficiul comitatens a pretins să-i refundeze [returneze] biserica comunei politice. Nevalorând edificiul ca atare nici 200 fl., când numai ajutorul de la Preaveneratul Consistoriu s-a primit mai târziu, oșebit de munca ce au prestat parochienii, a fost natural ca până la deciderea cauzei, comuna bisericească să înceteze - și din lipsa mijloacelor - cu terminarea și ajustarea școlii și astfel de 2 ani încoace se predă învățământul în edificiul închiriat, căci cel nou, nepodit și netincuit, în care se învață, a fost admoniatu [sic! - nota redacției] ca necorespunzător din partea inspectoratului regesc“. Se dezvăluie astfel o realitate dramatică: pe toate căile oficialii încercau să lovească în școala românească. Protopopul continuă astfel: „Se făcu repartiția pe popor pentru a se termina odată edificiul școlar și a asigura salariul învățătoresc, oprit de la oficiul comitatens a se mai solvi plata din casa comunală“, dar preotul, „om bătrân și puțin apt a distinge între școală confesională și comunală într-o comună românească“, încurajat și de notarul comunal, „nu făcea absolut nimic în interesul școlii și desconsidera toate ordinațiunile superioare, ba, la pășirea mai energică a oficiului protopopesc luase chiar poziția hotărâtă față de acela, zădărniciind, când la antistia [primăria] comunală, când la oficiul pretorial, toate dispozițiunile ce le luam pentru încasarea salariului învățătoresc“. Mai arată că „a urmat apoi fricțiunea dușmănoasă între paroch și învățător, ca unchi și nepot“. Protopopul

Coltofeanu neagă acuzația că în loc să alerge pentru a salva școala ar fi refuzat să meargă în Augustin până când învățătorul nu-i va trimite și cei doi florini din totalul de 15, câți i-a promis drept cheltuieli de drum. Simțindu-se jignit, protopopul scrie: „Să mă iertați d-le. dr., dară astfel poate vorbi numai birjarul d-tale, pe care l-ai comanda la un loc și n-ar voi a merge până nu-i vei oferi tot ceea ce a cerut, ear nu un protopop gr. or., fie măcar și din secuime“. Este acum rândul redactorului „Gazetei“ să se simtă jignit (deși, după cum se vede, a fost o exemplificare plastică, expresivă, din partea protopopului), care scrie în notă: „Se vede că, gândindu-se la birjar, părintele Coltofeanu și-a ales și expresiunile“. Protopopul continuă, remarcându-i-se talentul de narator: „Pa la începutul lui iunie a.c. am primit o telegramă de la învățător că a doua zi să mă aflu la Agoștin, fiind pericol pentru școală. Tocmai sosisem de la S.Sân.-Georgiu [Sfântu Gheorghe] acasă, în familie, căci pare-mi-se era zi de Sâmbătă. Am provocat îndată, tot telegrafic, cu răspuns plătit, pe parochul, să-mi arate în ce cauză e de lipsă eșirea mea atât de grabnică în comună, căci învățătorul mi-a semnalat pericolul pentru școală? Dânsul mi-a răspuns că afacerea învățătorului e de natură privată și nu este de lipsă eșirea mea“. Redacția îi face o observație tot în notă, arătând că a „provocat pe parochul, care trăia în dușmănie cu învățătorul și care era sedus să prefacă școala confesională în școală comunală“. Protopopul Coltofeanu continuă: „Lucru firesc, n-am plecat de acasă și era și imposibilitate fizică a ajunge cu un rând de cai pe a doua zi dimineața la Agoștin, distanță numai de la Sân. Georgiu peste 50 kilometri, ear de la Brețcu cu 55 mai mult. Cred, d-le redactor, că în poziția mea nici d-ta n-ai fi urmat altcum“. Redactorul replică: „Negreșit, dacă și dl. redactor tot numai ca sfinția sa s-ar fi interesat de trebile școlii românești“. În continuare, protopopul arată că învățătorul aflase că va fi supus unei cercetări din partea oficialilor privind conduita sa politică, „dușmănoasă statului“ ungar etc. și că „peste vreo două săptămâni îmi scrisese din nou să esu la fața locului. [„După două săptămâni și după o nouă invitare? Se vede treaba, de ocupat ce erai cu treburile și interesele școlare“ - scrie ironic redacția]. Atunci i-am răspuns că pe ziua numită de dânsul voui fi în comună, semnalându-i și pe aceea că speșele mele pe trei zile comutate [socotite] din Sân-Georgiu ar fi de 15 florini. [„Așadară ai semnalat că pe învățător are să-ți coste 15 fl. vizita d-tale și totuși te-ai bosumflat cumplit și ai declarat de falsă informațiunea noastră!“ - scrie redacția]. Învățătorul nu mi-a trimis nici un crucer, nici timp n-ar fi avut să-mi trimită, nefiind destul interval de timp între hârtia lui și sosirea mea, ear eu pe ziua cerută m-am aflat în comună, fără să dau peste vreaun dușman ...“. La neinspirata înțepătură a protopopului, redactorul replică: „Destul că dușmanilor le lași timp de ajuns să-și facă mendrele, doară nu vei fi vrând să aștepte cu săptămânile sosirea d-tale și să te primească cu alaiul!“ În continuare protopopul Coltofeanu se întrebă că „este oare afacere oficială ca protopopul să easă în comună când pretorului îi place a pertracta daravelile ce se ivesc între învățător și primar în urma arătării lor reciproce?“. Pe bună dreptate îi replică redacția: „Dar, bine, afacere privată e când învățătorul e persecutat, fiindcă autorității ungurești nu-i place purtarea lui - vezi Doamne - politică, pentru că el vrea să scape [salveze] școala românească?“. În privința banilor preținși, Coltofeanu arată că el este „născut dintr-o familie fruntașă de economi, cu legături de afaceri însemnate și peste hotar, încât n-am avut lipsă a lăcomi la nimicuri și nici nu este acestea în naturelul meu“. Spune apoi că „despre oficiul ce îmbrac în această parte a țarei, sub niște condițiuni modeste, toți cari mă cunosc mai de aproape recunosc că mă costă și nu eu îl exploatez“. Răspunde apoi la acuzația că ar fi promis „cinste“ numai să scape de „agoștineni“ - pentru maghiarizarea lor și că școala confesională ar fi fost închisă, fapte pe care le dezmente. Arată că augustinenii au cerut, conform actelor sinodului arhidiecezan din 1888-1889, să aparțină protopopiatului Rupea, fiind prea îndepărtați de centrul protopopiatului Treiscaunelor. El însuși, ca membru

al sinodului și al „comisiei petiționare“ a propus „încuviințarea ei“, dar legea a pus „stavilă cererilor de arondare“. Mergând în Augustin, „acest punct extrem al tractului, până la care, trecând peste munți, trebuie să ating comitatul Odorheiului, eventual al Brașovului, ca să ajung în cel al Târnavei Mari, și aducându-lc aminte oamenilor, de regulă adunați, că ei ar fi dorit anectarea la tractul Cohalmului [Rupea], nu odată am zisu, în neozaz, că îi și cinstescu să treacă acolo, când vedeam că de câte ori mă abăteam în comună, găsiam toate tot cum le lăsam și știam, ceea ce recunoaște și poporul, că cu parohul actual nu poate da înainte. Ce învinuire afli d-le redactor și în această expresiune atât de uzitată la Român când își arată nemulțămirea față de cineva?“ Aseamănă apoi această expresie, *de a cinsti pe cineva*, cu zicala populară: „Du-te, că-ți mai dau și pe de-asupra“. Spune apoi: „Eu, deși sunt născut în secuime, sunt de lângă granița Moldovei, unde Românii vorbesc natural românește și se cred a și înțelege cum trebuie ceea ce vorbesc“. Interesantă pentru portretul protopopului este și afirmația că el se crede „a avea aptitudini de a conduce un tract protopresbiterial, ca al Treiscaunelor, și că se cere la aceasta nu tocmai știință mare, ci - ce este mai mult în împrejurările de pe aici - tact și chibzuință, fără de care orice luptă în fața curentului șovinistic de astăzi se dovedește de nesuficiență pentru a valida drepturile, chiar și cele asigurate prin lege“. Afirmația dezvăluie un caracter echilibrat, care știe să se folosească în mod diplomatic de „împrejurările“ de acolo pentru afirmarea drepturilor românilor. Însă greșește, evident, spunând că „se cere la aceasta nu tocmai știință mare“. Redacția răspunde, totuși cu răutate la acest „tact și chibzuință“, replicând: „de pildă temenele slujbașilor ungurești și vorbiri ungurești de-a sui în cer pe fișpani [pretori], precum obișnuiești“. Simpatia noastră se îndreaptă de astă dată spre protopop, gândindu-ne că-i „suia în cer“ pe oficiali, vorbindu-le cu diplomatie, numai pentru a-și putea atinge scopul în interesul românilor. Vom putea afla adevărul doar cunoscându-i activitatea pe acest tărâm național românesc. Părintele Coltofeanu îi făcea cunoscut apoi redactorului „Gazetei“ că se va „prenumera între abonații preșutului d-tale ziar numai spre a vedea cum te ocupi și de soarta românilor gr. catolici din această parte a Secuimei, despre cari - din graiul viu al d-tale - am înțeles că n-ai știut că au un protopop“. De aici reiese un fapt trist, pe lângă anonimatul conducătorului spiritual al greco-catolicilor în zonă, și anume că un centru de protopopiat nu era abonat până la această dată la una dintre cele mai mari publicații românești. Redacția scrie: „Bine și faci, poate că cetind <<Gazeta>> te vei reculege și vei orienta la timp publicul despre toate câte privesc școala și biserica românească, fie ea greco-catolică. Totdeauna suntem de credință că cetind mereu <<Gazeta>>, te vei convinge de imparțialitatea și de lealitatea noastră către tot ce este românesc, ear d-ta te vei desbăra de veleitățile intrigei confesionale“. Replica redacției dezvăluie de astă dată nu numai buna credință și confunerea cu interesele supreme românești ale acestei mari publicații, ci și asumarea de către aceasta al rolului de for al conștiinței românești, al pedagogiei și unității neamului. În privința interesului față de românii greco-catolici din secuime, redacția răspunde că s-a ocupat „totdeauna de soarta românilor din secuime fără deosebire de confesiune“, însă nu întotdeauna a primit informații suficiente de la cei „cari au fost datori și cari au putut să ne informeze, dar nu ne-au informat“. Protopopul promite apoi că el însuși își va permite să informeze asupra „preartistelor jurstări [stări de fapt] în cari se află acești confrăți, crezând că și în această direcțiune fac un serviciu cauzei naționale“. Prompt, redacția spune că: „Asta o dorim și noi și nimic mai mult“. Protopopul încheie această lungă epistolă tot despre greco-catolici, spunând: „De la început te pot asigura d-le redactor că au multă lipsă de îmbărbătare și ajutor, numai și pentru a da semne de existență și acesta n-ar strica a se ști și la Blasiu, după cum se știu despre noi toate la Sibiu“. Din păcate redacția face o notă, la numele protopopului, în final, astfel: „Că să sfârșim, amintim

că originalul scrisoarei protopopului Coltofeanu, prin care cere învățătorului 15 fl., a fost în mâinile noastre. Mai amintim și acel lucru că poate mai mult ca pe orșicare l-am cruțat pe domnia sa, dovadă mai multe scrisori ce avem la redacție, nicidecum măgulitoare pentru purtarea sa românească. Încheind astfel, redactorii „Gazetei“ fac, firește, o mare greșală, lansând un vot de blam pentru el, amenințând oarecum cu scrisorile ce le dețin, creind în conștiința publică o mare suspiciune pentru caracterul protopopului Coltofeanu. Chiar dacă, din spirit practic, pragmatic, protopopul ar fi cerut învățătorului cei 15 florini pentru a se putea deplasa la Augustin, el nu este de condamnat. Rămâne ș-a-i cunoaștem faptele sale pe tărâm spiritual, cultural și național pentru a ne putea convinge cu adevărat asupra caracterului său. Nu se justifică însă epitetul de „ofensator“, pentru redacție, al scrisorii protopopului, așa cum a afirmat redacția la început. Păcat însă că s-a ajuns la acest conflict, deschis de fapt de „Gazetă“. Rămâne de văzut dacă redacția a avut într-un fel dreptate sau nu și dacă scrisorile pe care le deținea despre protopop erau sau nu drepte.

Tot în anul 1889 „Gazeta Transilvaniei“ mai publica alte corespondențe de la românii din secuime. Astfel Ioan Marcu, învățător greco-catolic român din Ghimeș-Făget, anunța că la 12 februarie „a repausat în Ghimeșu Maria Popoviciu, născută Ciobotariu, văduva fostului cantor al Topliței Române [azi Toplița], Dumitru Popoviciu, care văzând pericolul și multele neajunsuri pe cari are a se lupta școala și biserica noastră“, a donat bisericii și școlii din Ghimeșu-Făget - unde era preot fratele răposatei, Ciavril Ciobotariu⁹ - 200 florini, sumă depusă la Banca „Mureșiana“ din Reghin, din dobândă urmând a se plăti anual slujirea a trei Sfinte Liturghii, „car restul a se întrebuița pentru procurarea de cărți școlastice și împărțirea lor între școlarii săraci“. „Dee cerul!“ - spunea învățătorul Marcu în încheiere, ca înțelegând „și țărâniea nobilul scop al școlii, ziaristica română să înregistreze cât mai des asemenea fapte nobile, purcese din inimă curat românească, pentru luminarea neamului său. Copii, rugați-vă pentru eternul repaus al binefăcătoarei voastre!“¹⁰.

Alte două corespondențe din secuime nu sunt semnate. „De sub muntele Ciucașului“ scrie Gazetei în februarie 1889¹¹ „Un Buzăeanu“. Epistola sa este încărcată la început de romantismul descrierii plaiurilor românești „buzoiene“ din interiorul arcului carpatic, aparținătoare județului Trei Scaune, precum și caracterul deosebit al românilor de acolo. Pentru farmecul ei, redăm mai jos această descriere:

„Din jurul schiaburilor petroase ale acestui munte, pentru care îi mai zic poporeni și <<petrosul>>, curg diferite pâraie cristaline, în diferite părți; acestea, încetul cu încetul, se măresc și împreunându-se dau naștere la un pârâu mare; acesta iarăși la rândul-i, mai la vale, se împreună mai jos de pasul Buzău cu un altul pârâu ce poartă numele de Buzăul. Așa se dă naștere unui râuleț ce curge spre miază-noapte, până la o distanță de vreo 8 kilometri și de acolo îndată se întoarce către răsărit și trece pe pământul României, acest râu poartă numele de Buzău.

Împrejurul acestui râu se estinde în dreapta și în stânga un loc foarte romantic, cu lunci, cu dealuri și coline, pe cari sunt situate trei comune curat românești: Vama Buzăului, Întorsătura Buzăului și Sita Buzăului, de care cred că cei mai mulți dintre cititori numai din geografie vor fi auzit și le vor fi cunoscut, deoarece nimeni nu a scris nimic prin ziare despre aceste comune, cu populație curat românească, ce trăiește izolată aci între munți și dealuri. Să nu se creadă că locuitorii comunelor din vorbă să aibă niște moravuri deosebite ori izolate. Ei sunt foarte muncitori și prin muncă dreaptă se pot susține, fiind între ei meșteri în șindrilă, de

pregătirea salitrii etc., apoi fac cărăușie cu lemne, fac și ceva negoț, pe urma cărora plătesc proprietarilor arenzile, fiind partea cea mai mare dintre ei arendași, apoi dările cele multe ale statului, aruncul comunal, și suportă și cheltuielile cu familia.

Dar nu numai muncitori sunt, ci și cruțători, căci fiecare comună din aceste trei își are locașul său sfânt, pentru alinarea durerilor, cu preot harnic și școală confesională, cu învățător calificat, cari școli sunt edificate și susținute din propriile lor puteri, corespunzând pe deplin cerințelor timpului; ba cum este comuna Întorsătura Buzăului din centru, poate fi mândră cu școala sa și, ce e mai de laudă, s-a pregătit mai demult, din anii cei mai favorabili, și și-a asigurat salariul învățătoresc, așa că astăzi locuitorii nu contribuiesc prin repartiiune nici un crucer, plătindu-se din fondul salariului învățătoresc. Laudă învățătorului paroh, care a contribuit la această stare de lucruri vrednică de imitat. Dăruiască cerul, în multe parohii, astfel de păstori harnici!“.

Arată apoi că în aceste comune sunt puțini intelectuali români și aceștia trăiesc în armonie. Printre „intelligenții comunelor, a fost și este și câte o persoană-două de altă națiune; amploiați [funcționari] vamali, notari etc.“ Spune apoi că a fost ales acolo un notar cercual pe nume Nagy Pal. „Acesta, văzându-se instalat între poporeni aceștia buni și muncitori, a devenit cu timpul aci totul: notar cercual, jude, avocat, eară chiar și pandur și esecutor etc., cu un cuvânt, îndeplina toate funcțiunile, maltratând pe bieții oameni, cari cu cauză, cari fără cauză, în modul cel mai nesuferibil ...“. Intelectualii din cerc s-au înțeles în anul 1880 și au trimis o delegație formată din mai mulți membri din fiecare comună „la șeful comitatului“, care a trimis o comisie la fața locului și care timp de 8-9 zile a întocmit „un protocol de vreo 30-40 de coale de hârtie, constatând din protocoalele comunelor defraudare de bani și că acușele, și cele private, sunt adevărate. În fine, notarul și fu destituit din postul său.“ Dar nu a trecut mult timp și a venit altă comisie de la comitat, formată din alte persoane, care trimisese alte comisii, în două rânduri. Comitatul l-a obligat pe fostul notar să restituie comunelor, nu și particularilor, suma delapidată, de 700-800 florini. Corespondentul scrie că îi este „mare teamă acum că se întâmplă cu acei bani ca și cu racii ț ganului scriși pe hârtie, căci respectivul notar a ajuns într-o stare miseră și apoi vorba poporului, de unde nu e, nici Dumnezeu nu ia (...). Cu astfel de greutăți au trebuit să se lupte bieții români buzoieni“. Încheie cu speranța că se va alege un notar cercual cinstit, „omul cel adevărat al nostru ...“.

„Din săcuime“, la 4 aprilie 1889¹², se trimitea o altă corespondență, din care aflăm că la 14/26 martie 1889 s-a ținut sinodul protopopiatului greco-catolic al Giurgeului, condus de Iuliu M. Montani¹³, viceprotopop, în comuna Sărmaș. Tot aici au fost convocați și învățătorii, membri ai „senatului școlastic“, și câte doi reprezentanți din fiecare comună. Dintre cei prezenți, nominalizați în corespondență, aflăm că erau și Mihael Mărieșan¹⁴, preotul Vașlabului (azi Voșlobeni) și George Țăranu, preotul din Sărmaș. La liturghie, „răspunsurile au fost executate de corul școlarilor, condus de distinsul cântăreț Alimpiu Trifu, învățător din loc“, adică din Sărmaș, „care a ținut și o prelecțiune practică cu elevii săi, dând frumoase probe despre destoinicia sa pedagogică“. În încheiere, corespondentul amintește despre ospitalitatea cu care au fost primiți toți în casa preotului Țăranu, de „seara plăcută ce-o petrecurăm în casa d-sale, într-un spirit adevărat românesc, ceea ce pentru noi, cești din Secuime, e o aparițiune foarte rară“.

Deși nu au fost prea multe corespondențe din secuime publicate în anul 1889 în „Gazeta Transilvaniei“, totuși, din cele aduse în cunoștința publică, se desprinde un crâmpei din viața națională românească din acest spațiu, cu problemele ei importante, cu personalitățile de seamă ale românilor din zonă, cu pitorescul ținuturilor locuite de români și cu demnitatea și jertfele acestora pentru menținerea identității lor naționale, într-o epocă de puternică presiune a ofensivei de maghiarizare, patronată chiar de statul ungar.

NOTE

1. Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p.45-46.
2. „Gazeta Transilvaniei“, nr.200, din 6/18 septembrie, p.3
3. Manole I. Diamandi s-a stins din viață la vârsta de 66 ani, la 25 septembrie/7 octombrie 1899, în Brașov, unde locuia pe „Bulevardul Rudolf nr.14“. A fost vicepreședintele Eforiei școlare ortodoxe din Brașov. Era înrudit cu familiile Baiulescu, Dușoiu, Cioran, Pascu, Cristea, Pamfilie. Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale.Colecția de necroloage.
4. Nicolae Fekete-Negruțiu (1846-1890) s-a născut în Sucutard (azi jud. Cluj). A fost profesor la Preparandia greco-catolică din Gherla și protoșop de Dej. Timp de 14 ani a fost redactorul publicațiilor „Predicatorul“ (apoi „Preotul român“) și „Amicul familiei“. A fost un mare filantrop. *Enciclopedia Română* (Diaconovitch), III, p.386.
5. Petru Pipoș (1828-?) s-a născut în Hondol (azi jud. Hunedoara). A funcționat un timp la agenția și consulatul general austriac din București (1858-1864), apoi președinte al tribunalului din Făgăraș (1864-1865), prim secretar de consiliu și secretar prezidențial la tribunalul suprem al Transilvaniei din Viena (1865-1867), jude la Tabla Regească din Târgu Mureș, din 1867 până în 1891, când a fost pensionat. A fost căsătorit cu violonista Elisa Circa. *Enciclopedia Română* (Diaconovitch), III, p.605-606.
6. Iosif Roman (1829-?) s-a născut în Aușeu, jud.Bihor. A colaborat la „Amicul poporului“ și „Democrația“, care apăreau la Budapesta și la alte publicații românești. A ocupat diferite funcții judecătorești și administrative, printre care și aceea de vicecomite al comitatului Bihor (din 1865). Din 1866 funcționa ca avocat în Oradea, casa sa devenind „un centru al vieții soci etății românești“ de acolo, mai ales pentru ținutina română de la Academia de drept din localitate. A fost președintele Comitetului fondator al băncii „Bihoreana“. Era frate cu publicistul și omul de cultură Alexandru Roman (1826-1897).
7. „Gazeta Transilvaniei“, din 17/29 noiembrie 1889, p.3 și nr.258, din 18/30 noiembrie 1889, p.3.
8. Dimitrie Coltofeanu s-a născut la 15 septembrie 1850 în Brețcu, fiul lui Constantin Coltofeanu. A fost hirotonisit la 17 februarie 1874. La 3 martie 1885 a fost ales protopopul Trei Scaunelor, funcție pe care a deținut-o până la moartea sa, la 12 aprilie 1903. A fost membru al ASTREI și a făcut diferite donații unor biserici românești din secuime.Cf. Ioan Bercu, *Viața bișericească a românilor din depresiunea Brețcuului (sau a Târgului Secuiesc)*, teză de doctorat, manuscris, p.53; Ioan Lăcătușu, *op. cit.*, p.119, 137, 214, 220.
9. Gavril Ciobotar (1824-?) s-a născut în Voșlobeni. A fost hirotonisit preot greco-catolic în 1850, când a fost numit preot în Ghimeș. În perioada 1871-1879 a fost administrator interimar al protopopiatului Ciuc și din 1899 protopop onorar. „Șematismul veneratului cler al Archievesei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900“, Blaj, p.690.
10. „Gazeta Transilvaniei“, nr.86, din 18/30 aprilie, p.2.
11. „Gazeta Transilvaniei“, nr.41, din 21 februarie/5martie, p.2-3.
12. „Gazeta Transilvaniei“, nr.73, p.3
13. Iuliu M. Montani (1852-?) s-a născut în Mădărașu de Câmpie (azi jud. Mureș). A urmat teologia la Viena (primii doi ani), apoi la Budapesta. A fost hirotonisit în 1875. Din 1885 era preot în Gheorgheni și administrator protopopesic al Giurgeului, până în 1890, când a fost numit vice protopop al Roșiei Montane, din 1898 protopop și preot în Zlatna. „Șematismul ... pre anul Domnului 1900“, Blaj, p.732.
14. Mihail Mărieșan (1860-?) s-a născut în Chinceș (azi Comoi, jud. Mureș) și a urmat teologia la Blaj. A fost hirotonisit tot acolo, în 1886, și numit administrator parohial în Voșlobeni, până în 1894, când a fost numit, în aceeași funcție, în Beica Română (azi Beica de Sus, jud. Mureș), „Șematismul ... pre anul Domnului 1900“, Blaj, p.724

**MAIL FROM THE ROMANIANS WHO LIVES IN SZECKLER REGION, PUBLISHED IN 1889 IN „GAZETA TRANSILVANIEI“
(Abstract)**

This measure represents an evaluation of the way, how Romanians in Szeckler region were connected to the national life of the Transylvanian Romanians. In assembly, Romanians whose flag was particularly the publications of the national conscience from the end of the last century: TRIBUNA - in Sibiu, GAZETA TRANSILVANIEI - in Braşov.

This is a little part of the Romanian national life in this area, with its important problems and local representative personalities, with the picturesque of the region, dignity and sacrifice of Romanians from this area to maintain their national identity in an area of strong pressure by the offensive process of magyarisation, sustained by the Hungarian state.